

doi: 10.32612/uw.2543618X.2024.pp.249-262

Przegląd Środkowo-Wschodni, 9, 2024

ISSN 2543-618X eISSN 2545-1324

Nr art. 20240912

Data przesłania: 29.05.2024

Data akceptacji: 27.06.2024

Павел Котаў

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

pavel.kotau@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4615-3371

Метадалогія і дэмагогія або яшчэ раз пра год нараджэння Францішка Скарыны

Илья Лемешкин, *Портрет Франциска Скорины = Pranciškaus Skorinos portretas = Portrait de Francisk Skorina. Travaux du cercle linguistique de prague, nouvelle série, vol. 10, Vilnius-Prague: Lietuvių kalbos institutas (Institut national de langue lituanienne) la 2e édition, revue et augmentée, 2021, 314 c.*

У 2020 годзе пабачыла свет кніга Ільі Лямешкіна, прысвечаная партрэту Францішка Скарыны¹. Сярод іншага ў ёй прапаноўвалася новая дата нараджэння друкара. Паводле аўтара, спалучэнне „MZ“ на партрэце 1517 года трэба чытаць не як ініцыялы разьбярэ або мастака, а як кірылічны лічэбнік 47, які пазначае Скарынаў узрост. Адпаведна, датай нараджэння Ф. Скарыны даследчык прапанаваў лічыць 1470 год. На недахопы аргументацыі аўтара я паказаў у рэцэнзіі², якая, аднак, выйшла ўжо пасля таго, як з’явілася другое

¹ И. Лемешкин, *Портрет Франциска Скорины. К 550-летию со дня рождения книгоиздателя*, Vilnius – Prague 2020.

² Р. Котау, *Новое прочтение или дорисовка? [rec.:] Лемешкин И. Портрет Франциска Скорины. К 550-летию со дня рождения книгоиздателя. Vilnius – Prague, 2020, „Rocznik Lituanistyczny“ 2022, Т. 8, s. 273-277.*

выданне манаграфіі. У новым выданні І. Лямешкін свае палажэнні пакінуў амаль без зменаў, таму выказаныя мной крытычныя заўвагі захоўваюць сваю актуальнасць. Аднак выданне 2021 году атрымала новую дзясятую главу пад назвай „Метадалогія і дэмалагія”, у якой аўтар разбірае магчымыя контраргументы супраць прапанаванай ім даты нараджэння Ф. Скарыны, і якая заслугоўвае асобнага разгляду і рэакцыі.

Новая глава напісаная ў палемічным духу, пры гэтым палеміка, якую вядзе аўтар мае дзве асаблівасці. Па-першае, І. Лямешкін не спрачаецца з канкрэтным тэкстам канкрэтнага аўтара, а рэагуе на розныя заўвагі розных асоб выказаныя пры рознай нагодзе, не называючы за адзіным выключэннем імёнаў сваіх апанентаў. У тэксце главы чуваць рэха рэакцыі грамадскасці на выставу прысвечанай Скарыне, якая на працягу 2021 году падарожнічала па чэшскіх гарадах у рамках прэзентацыі беларускай спадчыны ЮНЭСКА³, а таксама заўваг, якія прагучалі на прэзентацыі першага выдання ў лістападзе 2021 году ў Празе. Трэба таксама адзначыць, што за такі кароткі час, які прайшоў паміж двума выданнямі, грунтоўныя навуковыя рэцэнзіі на першае выданне проста не маглі паспець выйсці. Гэтая акалічнасць дазваляе аўтару прэзентаваць усіх сваіх апанентаў агулам, як „нарадаведаў, якія „в интенциях националь-

---

³ Выстава „František Skorina (1470–1552). Renesanční intelektuál mezi Prahou a Vilniusem”. Інтэрнэт версія: <https://www.cultural-heritage.cz/skorina-vystava/> [доступ 29.05.2024]. Вистава была перапрацаванай версіяй выставы „František Skorina a Praha”, якая адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы ў Празе ў 2017 годзе і абавіралася на публікацыю S. Narbutas (sud), *Pranciškiaus Skorinos Rusėniškajai Biblijai – 500*, Vilnius 2017. У маі 2021 г. у допісе ў сваім профілі на сацыяльнай сетцы я выказаў свае крытычныя заўвагі, якія тычыліся недастатковага тлумачэння этнаканфесійных рэалій Вялікага Княства Літоўскага, амаль поўнай адсутнасці Полацка і ўзгадвання Беларусі толькі ў кантэксце вывучэння Скарыны і „некарэктнай” мемарыялізацыі, а таксама прадстаўленне гіпотэз (1470 як дата нараджэння Скарыны, праца садоўнікам у 1539) як навукова даказаных фактаў. На гэтым маё ангажаванне скончылася. Аднак тэкст майго допісу быў прыкладзены да аднаго са зваротаў да арганізатараў. Пазней арганізатары, рэагуючы на розгалас, прыбралі панэль „Skorinova přítomnost v současných Čechách“

ного возродження продолжают работать «во благо народа» і прадстаўляюць „псевдо- и околонуауное скоринознанне”, а любую крытыку працы І. Лямешкіна з боку беларускіх аўтараў, прадстаўляць як праяву тзв. ненавуковай „дэмалогіі”. Такая крытыка на думку І. Лямешкіна наогул не заслугоўвае адказу. Але, паводле сваіх слоў, І. Лямешкін, вымушаны рэагаваць, бо

псевдо- и околонуауное скоринознанне якое имеет тенденцию приобретать аrogантний и всё более агрессивный характер. Во многом это связано со значительно возросшими возможностями самореализации посредством печатного и виртуального слова, а также с консолидацией «борцов» за Ф. Скорину в социальных сетях.

Стыль, які месцамі набліжаецца да тэкстаў „Советской Белоруссии”, з’яўляецца другой асаблівасцю вядзення палемікі І. Лямешкінам.

Для навуковай дыскусіі важным з’яўляецца прадстаўлены І. Лямешкінам ў новай главе агляд дакументальных сведчанняў, на падставе якіх дагэтуль у скарыназнаўстве вызначалася дата нараджэння Ф. Скарыны. Першым такім сведчаннем з’яўляецца запіс палачаніна на факультэт вызваленых мастацтваў Кракаўскага ўніверсітэта ў зімовым семестры 1504 году⁴. У скарыназнаўчай літаратуры, пачынаючы ад Пятра Уладзімірава, было прынята датаваць нараджэнне друкара як *не пазней за 1490*, сыходзячы з таго, што мінімальным ўзрастам запісу ва ўніверсітэт былі 14 год⁵. І. Лямешкін такі падыход, які ён называе „решение вопроса на основании среднестатистических выкладок”, крытыкуе. Паводле аўтара ў XVI ст. не існавала ўзроставала цэнзу для паступлення ва ўніверсітэт, і да таго ж сёння не існуе надзейнай статыстыкі ўзросту імагрыкуляцыі студэнтаў:

---

⁴ А. Жлутка, А. Доўнар, П. Котаў, С.Кнырэвіч, *Францыск Скарына ў дакументах і сведчаннях*. Мінск 2020, с. 54–57, №3; А. Gąsierowski, T. Jurek, I. Skierska, R. Grzesik, *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508: Biblioteka Jagiellońska rkp. 258*, Kraków 2004, T. 1, s. 612.

⁵ П. Владимиров, *Доктор Франциск Скорина. Его переводы, печатные издания и язык*, СПб 1888, с 44.

До сих пор распротраннённый советский стереотип о том, что молодой человек после окончания средней школы (службы в армии) сразу поступает в вуз либо идёт работать и в таком случае образование ему уже не грозит, не должен искажать наших представлений о далёком XVI. в. Тогда было по другому. Насколько по другому мы можем, к сожалению, только гадать, так как внятной возрастной статистики на тот период у нас нет.

Рознаўзраставаць студэнцтва ў часы Скарыны І. Лямешкін ілюструе ілюмінацый рукапісу, які паходзіць з Балоніі. Пры гэтым аўтар сцвярджае, што нават наяўнасць уцямнай статыстыкі не даць адказу на пытанне аб даце нараджэння, бо Ф. Скарына быў выбітнай асобай і пражыў нетыповае для свайго часу жыццё: „сумнітельно, можем ли мы в его случае полагаться на среднестатистические выкладки”.

Трэба пагадзіцца з І. Лямешкінам у тым, што мы не маем сведчанняў пра мінімальны ўзрост запісу ва ўніверсітэт на мяжы XV і XVI стагоддзяў. Аднак працэдура імагрыкуляцыі ўключала ў сябе акт прысягі, які патрабаваў юрыдычнай поўнагадовасці. Юрыдычная адказнасць наступала ў 14–15 год⁶. Сыходзячы з гэтага і прынята адлічваць мінімальны ўзрост. Аднак існавала магчымасць прыняцця прысягі за непоўнагадовага ягоным прадстаўніком, таму вядомыя выпадкі імагрыкуляцыі і 12-гадовых студэнтаў. Няпраўда аднак, што не існуе ўцямнай узроставай статыстыкі. Пра сапаграфічныя даследаванні цэнтральнаеўрапейскіх ўніверсітэтаў пачаліся яшчэ ў 80-ых гадах мінулага стагоддзя, і калі іх пачынальнік Райнэр Крыстаф Швінгес піша, што тыповы студэнт пачынаў навучанне на факультэце вызваленых навук у 14–16 год, то робіць ён так не на аснове „савецкага стэрыятыпу” а на базе назапашанага

⁶ Паводле артыкулу 8, раздзела 14 Статута ВКЛ 1566 г. правая адказнасць наступала пасля дасягнення 14 год, паводле Статутаў Казіміра Вялікага ў Польшчы – у 15 год: Т. Доўнар, У. Саголін, Я. Юхо, *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1566 года*, Мінск 2003, с. 205–206; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1993, s. 131.

матэрыялу⁷. Пад кіраўніцтвам прафесара Р. Швінгеса дваццаць год таму распачаліся працы над датабазай *Repertorium Academicum Germanicum*. Сёння там сярод іншага ўтрымліваюцца звесткі пра 1125 асобаў з акадэмічнай ступенню, якія так ці інакш былі звязаныя з кракаўскім універсітэтам у 1450–1550 гадах. У выпадку 45 з іх нам вядомы год іх нараджэння. 42 з іх (93,3%) запісалася на факультэт вольных мастацтваў ва ўзросце 25 год і ніжэй, прычым 33 з іх (73,3%) пачалі сваё навучанне калі ім не было і 20-ці год. Наймаладзейшаму на момант іматрыкуляцыі магло быць 12 год, найстарэйшаму 34⁸.

Выява лекцыі ў Балоніі не можа служыць ілюстрацыяй сітуацыі на факультэце вызваленых навук Кракаўскага ўніверсітэта, бо ён адносіцца да ўніверсітэтаў тзв. Парыжскай мадэлі, якая адрознівалася ад мадэлі Балонскай арганізацыяй і сацыяльна-ўзроставай структурай. Мікразрэз узроставай структуры ў Кракаве прыводзіць Кшыштаф Барода: у запісе у кнізе рэктарскіх актаў у Кракаве з 1489 году прыведзены ўзрост чатырох студэнтаў. Ідэнтыфікацыя іх у метрыцы дазваляе вызначыць іх узрост у час іматрыкуляцыі: 24, 19, 18, 22 гады⁹.

Такім чынам абапіраючыся на вядомыя дадзеныя, можна сцвярджаць, што найменшым вядомым узростам запісу ў Кракаўскі ўніверсітэт былі 12 год, запісы асобаў старэйшых за 25 здараліся, але былі выключэннем з правіла, а большасць запісвалася на навучанне да 20 год. Беручы пад увагу тое, што, як заўважыў Алесь Жлутка, Францішак Скарына хутчэй за ўсё іматрыкуляваўся ў сакавіку-красавіку 1505 году,¹⁰ найпазнейшай магчымай (вядома малаверагоднай) датай нараджэння Скарыны трэба лічыць 1493 год.

⁷ R. C. Schwinges, *Studenten und Gelehrte. Studien zur Sozial- und Kulturgeschichte deutscher Universitäten im Mittelalter*. Leiden 2008. с. 432.

⁸ Спіс: <https://database.rag-online.org/viewer.p/17/4/selection/JkQNmGXnnbk45yaqXPKxq> [доступ 05. 06. 2023].

⁹ K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego w późnym średniowieczu*, Kraków 2010, s. 43–44.

¹⁰ А. Жлутка, *Францыск Скарына...*, с. 257–258.

Аднак найбольш верагодна Францішак нарадзіўся ў прамежку 1485–1490 гадоў. Безумоўна, нельга выключыць і таго, што Скарына мог нарадзіцца раней.

Адносна заяўленай нетыповасці Скарыны і адпаведна бессэнсоўнасці статыстыкі ў дачыненні да яго неабходна зрабіць дзве заўвагі. Па-першае, Скарына відавочна прыйшоў у Кракаў не адзін, а ў складзе групы студэнтаў з ВКЛ¹¹. Таму можна казаць аб тыповасці яго паводзін як студэнта, бо такія *Reisegruppen* асоб з аднаго рэгіёну былі пашырынай з’явай для цэнтральнаеўрапейскіх універсітэтаў у XV стагоддзі¹². А па-другое, аўтар сам, аналізуючы партрэт Скарыны, сыходзіць з таго, што гэта тыповы чэшскі партрэт XVI ст. і не цураецца статыстыкі, калі яна падмацоўвае ягоны тэзіс:

„Печатный графический материал XVI века ... выявляет естественную закономерность: люди заказывали и помещали в книгу собственный портрет, лишь достигнув определённого положения, которое у представителей мещанского сословия было связано с возрастом. В среднем они давали изображать себя в возрасте около 50 и более лет, когда их заслуги перед обществом не вызвали сомнений. Наивно думать, будто Ф. Скорина в Библии мог быть изображен 27-летним юнцом. Никаких precedents и postcedents этому нет” (с. 127–128).

Узнікае пытанне: чаму аўтар дэкларуючы нетыповасць Ф. Скарыны адмаўляе магчымасць таго, што ён мог мець нетыповы партрэт, на якім выявіў сябе ў нетыповым узросце?

Другой пісьмовай крыніцай, якая ўзгадваецца у літаратуры ў кантэксте ўзросту Скарыны, з’яўляецца запіс у акце акадэмічных ступеняў падуанскай калегіі дактароў вызваленых навук¹³. Там палачанін тры разы азначаны словам *iuvenis*, якое звычайна

¹¹ Побач са Скарынам у метрыцы запісання Мікалай з Ашмян, Мікалай з Дзітвы, Тамаш з Падлесся. Гл. А. Жлутка, *Францыск Скарына...*, с. 55.

¹² R. C. Schwinges, *Studenten und Gelehrte...*, с. 119, 271–295.

¹³ А. Жлутка, *Францыск Скарына...*, с. 65–67. №8; Martellozzo F. E. (cur.), *Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini III/1 ab anno 1501 ad annum 1525*, Padova 1969, p. 226, Nr. 649.

перакладаецца як „малады чалавек”. І. Лямешкін, абаяваючыся на тое, як вызначае ўзроставыя межы Ісідор Сівільскі ў адзінаццатай кнізе сваіх „Этымалогій”, сцвярджае, што „человек 42 лет от роду тогда абсолютно уверенно относился к категории „молодых людей” (с.278). Абсалютная ўпэўненасць аднак вартая карэкцыі. Рэч у тым, што пры ўсёй аўтарытатнасці Ісідора значэнне паняццяў *iuvenis* і *iuventia* было даволі размытым. Часам *iuventia* было сінонімам *adolescentia*, а часам наогул указвала не на ўзрост, а на статус у сацыяльнай або інстытуцыянальнай іерархіі¹⁴. І на маю думку хутчэй за ўсё *iuvenis* у дачыненні да Скарыны ў 1512 годзе ўжыты не ў біялагічным, а менавіта ў сацыяльна-іерархічным сэнсе.

Пры ўсіх вышэйпрыведзеных агаворках варта пагадзіцца з І. Лямешкінам у тым, што запісы з Кракава і Падуді не дазваляюць дакладна вызначыць год нараджэння Ф. Скарыны і не абвяргаюць пранаванае ім датаванне. Аднак пагадзіцца з прапанаванай І. Лямешкінам датай не дазваляе перадусім слабасць яго аргументацыі, асабліва з пункту гледжання эмпірычна-крытычнага метада рэканструкцыі гістарычнай рэальнасці, які засвойвае падчас свайго навучання кожны прафесійны гісторык. Менавіта на гэта я звяртаў увагу падчас пражскай прэзентацыі. На жаль, неадэкватнае разуменне аўтарам маіх слоў вылілася ў другім выданні ў пасаж з элементамі шавіністычнага хамства:

Упрёк в том, что жанрово-детерминированное чтение портрета и, соответственно, идентификация хронониманеобрели предварительного благославения со стороны белорусских историков звучит комично. С таким же успехом консилиум скарыназнавцев (так у тэксе! П. К.) мог бы рассматривать и ставить под сомнение идентичные (и по содержанию и по функции) сопроводительные тексты, читаемые на произведениях Лукаса Кранаха или Ганса Гольбейна.

¹⁴ K. G. Cushing, *Pueri, Iuvenes, and Viri: Age and Utility in the Gregorian Reform*, «The Catholic Historical Review», 2008, Vol. 94, No. 3 (Jul., 2008), p. 435–449, p. 439–441; J. A. Burrow, *The Ages of Man. A Study in Medieval Writing and Thought*, Oxford 1988, p. 445–447.

Разгледзім праз прызму эмпірычна-крытычнага метада пытанне прачытання спалучэння MZ на партрэце. Версія, што MZ гэта ініцыялы мастака ці разбяр, мае апору ў крыніцах, бо ў графічных і жывапісных творах таго часу такое спалучэнне з’яўляецца аўтарскай манаграмай. Менавіта так чыталі гэта спалучэнне іншыя даследчыкі. Ды і сам І. Лямешкін прызнае, што MZ падобнае па форме на манаграму (с. 157–158). Аднак аўтар сцвярджае, што гэта кірылічны лічэбнік запісаны вяззю без цілта, які пазначае ўзрост Скарыны. Найлепшым доказам быў бы, безумоўна, іншы партрэт з таго часу, дзе такая ідэнтыфікацыя была б бяспрэчнай – напрыклад лічэбнік быў бы запісаны пад цілтам, або лічба адпавядала б узросту, надзейна ўстаноўленаму з іншых крыніц. Такіх партрэтаў І. Лямешкін не прыводзіць. Выразна падмацаваць тэзіс аўтара маглі б прыклады: а) абазначэння веку выяўленай асобы на еўрапейскім партрэце таго часу толькі лічбай, без слоўнага суправаджэння, б) напісання Скарынам лічэбніка без цілта, в) напісання лічэбнікаў без цілта ў 15–16 ст. І такіх прыкладаў І. Лямешкін не прадстаўляе, абмяжоўваючыся кароткай рэмаркай без спасылкі на крыніцу :«без титла напр., обозначали денежные суммы» (с. 157). Дзіўна, што ў кнізе вельмі багата ілюстраванай, дзе некаторыя дакументы прэзентуюцца тройчы: у выглядзе факсіміле, транслітэрацыі і пераклада, дзе аб’ёмныя цытаты суправаджаюць аб’ёмныя пераклады, не знайшлося месца для ілюстрацыі, ці хаця б спасылкі, якая б падмацавала ключавы тэзіс аўтара. Сыходзячы са спосабу працы І. Лямешкіна з крыніцамі, пра які гаворка пойдзе ніжэй, дазволу сабе высунуць здагадку, што пра абазначэнне грашовых сумаў І. Лямешкін мог прачытаць на старонцы Вікіпедыі „Система записи чисел кириллицей”, дзе прыведзенае факсіміле „Примеры записи денежных сумм без титла (Акт передела меди в монету начала XVIII века)” і проста пасароўмеўся даць на яго спасылку¹⁵. Як

---

¹⁵ https://ru.wikipedia.org/wiki/Система_записи_чисел_кириллицей; https://ru.wikipedia.org/wiki/Система_записи_чисел_кириллицей#/media/Файл:Rur1.jpg [доступ 06. 06. 2023].

бы там не было аўтар не прывёў у сваім даследаванні крыніц, якія б адназначна пацвяржалі прачытанне MZ як лічэбніка 47.

Аўтар сцвярджае, што „бласлаўлення гісторыкаў” не патрабуе, бо яго жанрава-структурны аналіз абапіраецца на прынцыпы „цэласнай філалогіі” Пражскага лінгвістычнага гуртка. Перасячэнне двух метадаў дзвюх дысцыплін у адным пытанні адкрывае прастору для метадалагічнай дыскусіі. Такой дыскусіі аднак перашкаджала тое, што ў першым выданні метадалогію аўтар экспліцытна не прадставіў, знайшоўшы ёй месца толькі на старонках 271–273 другога выдання, у главе, якая, па яго словах, пісалася „вынуждэнно”. Відавочна, што ў навуковым выданні метадалогія мае займаць больш пачэснае месца.

Аўтар разглядае партрэт як „цэласны знак”, які ў розных камунікатыўных сітуацыях і пры наяўнасці ці адсутнасці пэўных элементаў мяняе сваё значэнне. Згодна з І. Лямешкінам партрэт 1517 года – гэта рэпрэзентацыйны партрэт, які ў сваёй кампазіцыі парафразуе гравюру Дзюрэра 1514 года. Элементамі свецкага партрэта з’яўляецца пазначэнне ўзроста (абавязковы элемент чэшскага партрэта на той час) і муха, якая мае указаць на тое што перад чытачом выява не сакральнага характару. У кнізе 1519 года Скарына выкарыстаў свой партрэт як выяву Св. Ераніма, прыбраўшы дзеля гэта вышэйназваныя элементы.

Пры знаёмстве з метадалогіяй аўтара і яе аплікацыяй узнікае пытанне: якія ўласна патрабаванні мае ў рамках „цэласнай філалогіі” споўніць выказванне, каб лічыцца даказаным? Бо аўтар у сваім даследаванні выкарыстоўвае вельмі размыты доказавы стандарт. Так медытацыя над дзвюма выявамі становіцца неабвержным доказам сувязі дзюрэраўскага Ераніма і Скарынавага партрэта. „Аблігаторнасць” пазначэння ўзросту на партрэце даказваецца постцэдэнтамі, у той час як немагчымасць прысутнасці манаграмы адсутнасцю прэцэдэнтаў. Адным з доказаў, што MZ не манаграма становіцца яе вялікі памер:

Такой размах, если бы здесь была действительно авторская монограмма, подошёл бы для художника с незаурядными амбициями (ср. Дюрера, который со временем модифицировал и увеличивал свою монограмму) При таких амбициях пражский автор должен был бы своим знаком разбрасываться направо и налево, однако этого нигде не происходит (с. 156).

Можна толькі пазаздросціць здольнасці І. Лямешкіна вызначаць памер амбіцый безыменных асоб, якія жылі 500 год таму! Аднаму з асноўных палажэнняў аўтара – паўторнаму выкарыстанню партрэта як выявы Св. Ераніма, якое прымусіла выдаліць манараму і муху, супярэчыць факт таго, што на выяве ў Кнізе царстваў пакінуты подпіс „Доктор Францискъ Скорин[а]”. Аўтар тлумачыць гэту супярэчнасць арыентацыяй на розныя чытацкія аўдыторыі. Існаванне ж гэтых аўдыторыі даказваецца... неабходнасцю вырашыць узгаданую супярэчнасць. Спосаб аргументацыі І. Лямешкіна ў абагуленым выглядзе выглядае наступным чынам: магло быць так, а значыць так было і толькі так было. Вяршыняй падобнага спосабу аргументацыі з’яўляецца шостая глава, дзе выказанае аўтарам дапушчэнне праз 20 старонак тэксту ператвараецца без нейкіх дадатковых аперацый ва ўпэўненае сцверджанне¹⁶.

Магчыма, аднак, што ўзгаданыя недахопы вынікаюць не са слабасці абранай метадалогіі, а з аўтарскім падыходам, які сярод іншага вызначаецца працай з крыніцамі на ўзроўні, які не адпавядае навуковым стандартам, а таксама шырокім выкарыстаннем рытарычных прыёмаў, якім не месца ў навуковым дыскурсе. Гэта можна праілюстраваць на двух прыкладах.

Так глава 10 завяршаецца наступнымі радкамі:

Портрет, созданный в 1517 г. в традиции Северного Возрождения, – это информативный и подлинный документ своей эпохи ... Как и все другие источники XVI. в. он требует к себе уважительного отношения, что предполагает его исключительно научное изучение

¹⁶ Падрабязней: Р. Kotau, *Новое прочтение...*, с. 275–276.

– изучение в культурно историческом контексте своего времени. Пренебрегать информацией, которую нам сообщили Ф. Скорина и пражский художник, мы не имеем права. Не хотелось бы, что бы его постигла судьба грамоты Фердинанда I от 29. 01. 1552...: не смотря на то, что в ней чешский король назвал Ф. Скорину „нашим садовником”, до сих пор появляются те, кто скептически оценивает службу Ф. Скорины в должности королевского садовника. В нашем расположении слишком мало аутентичных источников и данных, что бы мы могли позволить себе их игнорировать или интерпретировать „по зову сердца”. (с. 281)

Такім чынам той, хто ставіць пад сумнеў высновы І. Лямешкіна зневажае „дакумент”, якім з’яўляецца партрэт 1517 году, так, як зневажаюць пацвярджальны ліст Фердынанда I Сімяёну Русу 1552 тыя, хто скептычна ставіцца да таго, што Скарына быў каралеўскім садоўнікам.

Першай падменай паняццяў, магчыма несвядомай, з’яўляецца змешванне ў кучу розных тыпаў гістарычных крыніц. Графічны партрэт не з’яўляецца такім жа „дакументам” як копія каралеўскага акту ў кнізе копій. У тэксце дакумента 1552 г. няма элементаў, якія б дапускалі розначытанні ў адрозненні ад партрэта. Доказы свайго прачытання, якія б меў прывесці І. Лямешкін, калі б сапраўды разглядаў партрэт так, як ставіцца гістарыяграфія да пісмовых крыніц, былі пералічаныя вышэй.

Другой маніпуляцый з’яўляецца апісанне пазіцыі адносна службы Ф. Скарыны садоўнікам неназваных І. Лямешкінам „тех”. Рэч у тым, што ніхто не аспрэчвае сведчанняў Фердынадавага дакумента 1552 г. Скепсіс, які мае пад сабой падставы выклікае атаясамленне „італьянскага садоўніка”, „майстра Францыска”, які ўзгадваецца ў карэспандэнцыі ў 1535–39 гг.¹⁷ Сумнявацца ў тым, што Ф. Скарына быў садоўнікам у трыцятая гады ў Празе не тое ж самае, што адмаўляць яго службу у Фердынанда ў якасці садоўніка наогул.

---

¹⁷ А. Жлутка, *Францыск Скарына...* с. 347.

Разгледзім аднак падрабязней, як сам І. Лямешкін працуе з дакументам, за лёс якога так перажывае. Дакумент аўтар змяшчае ў факсіміле, аўтарскай транслітэрацыі і ўласным перакладзе (с. 63–64). Пры гэтым І. Лямешкін дае спасылку толькі на архіў, не ўзгадваючы папярэднія выданні. Што ж, магчыма аўтар вырашыў не звяртаць увагі на папярэднікаў, якія дапускалі памылкі, і працаваў з крыніцай самастойна. Адна дэталёва паказвае, што гэта не так. Рэч у тым, што папярэднія выдаўцы памыліліся ў даціроўцы. Дакумент дадзены ў чацвер пасля Св. Фабіяна і Себасцьяна. Гэтае свята мае ў царкоўным календары фіксаваную дату і адзначаецца 20 студзеня. У 1552 годзе 20 студзеня прыпадала на сераду, таму пацвярдзальны ліст быў выдадзены 21. 01. 1552. Аднак першы выдавец Францішак Дворнік з незразумелых прычын датаваў дакумент 28-м студзеня, а Антон Флароўскі выправіў на абсалютна немагчымае 29 студзеня (калі б 29-га было чацверам то паміж ім і Св Фабіянам і Себасцьянам быў бы яшчэ адзін чацвер – 22-га).¹⁸ Ад Флароўскага памылка перакачавала ва ўсю скарыназнаўчую літаратуру і выпраўленая была толькі ў зборніку дакументаў пад рэдакцыяй А. Жлуткі¹⁹. Калі б І. Лямешкін сапраўды самастойна працаваў з дакументам, то датаваў бы яго правільна, але ён паслядоўна выкарыстоўвае перанятую без спасылкі ў папярэднікаў дату 29. 01. Як бачым І. Лямешкін сам „пагарджае інфармацыяй якую нам паведамлілі складальнікі дакумента”.

У другім выданні І. Лямешкін выправіў сваё памылковае атажсамленне пажылога лысага чалавека на чатырох гравюрах Скарыны з найвышэйшым канцлерам чэшскага каралеўства Ладзіславам з Штэрнберка і на Бехіне. Для ідэнтыфікацыі аўтар памылкова выкарыстаў надмагілле яго ўнука Ладзіслава з Штэрнберка на Зеленай Горы а Плянціце з касцёла ў горадзе Нэпамук. Аўтар прыносіць

¹⁸ F. Dvorský, *Přispěvky k dějinám Slovanským*, „Slovansky sborník“ 1885, R. 4, č. 4, s. 212; A. Florovskij, *Nové zprávy o pobytu Františka Skoryny v Praze*, „Časopis Národního Musea, oddíl duchovnědný“, 1936, R. 110, s. 11–12.

¹⁹ А. Жлутка, *Францыск Скарына...*, с. 216–217, 355–356.

выбачэнні за памылку і тлумачыць яе прычыны. Паводле ягоных словаў, аднаго з найвышэйшых ураднікаў чэшскага каралеўства ў постаці гэтага мужчыны аўтар пазнаў на падставе таго, што мужчына гэты выяўлены на гравюрах побач з манархам. Праверыць самастойна гіпотэзу І. Лямешкіну не дазволілі супрацьковідныя абмежаванні, таму ён даслаў запыт у касцёл у горадзе Непамук, адкуль прыйшоў фотаздымак часткі надмагілля, без надпісу, што, маўляў, і прывяло даследчыка у зман.

Памылкі здараюцца і ёсць часткай працы любога даследчыка, таму пасля прызнання памылкі, яе выпраўлення і прынесеныя прабачэнняў можна б было лічыць пытанне закрытым. Але І. Лямешкін маніць у сваіх тлумачэннях. Па-першае, пра прысутнасць найвышэйшага канцлера на гравюрах Скарыны аўтар узгадваў яшчэ ў публікацыях, якія выйшлі ў 2017 і 2019 годзе²⁰. У яго было мінімум тры гады, каб сваю гіпотэзу спраўдзіць, але ён з гэтым не спяшаўся, спакойна пры гэтым выкарыстоўваючы бяздоказнае суднясенне ў сваіх працах. Калі б аўтар цягам трох год адкрыў, напрыклад, працу Паўла Юржыка, якая пабачыла свет у 2013 годзе, то знайшоў бы там інфармацыю і пра Ладзіслава са Штэрнберка на Бехіне памерлага ў 1521 годзе, і пра яго ўнука Ладзіслава (Лацка), які памёр у 1566 годзе і быў пахаваны ў касцёле горада Непамук. Змешчана там выява і таго самага надмагілля²¹. Дзіўным выглядае і тое, што вырашыўшы ўрэшце праверыць сваю гіпотэзу І. Лямешкін скіраваў свой запыт менавіта ў Непамук. Што яго магло туды накіраваць?

Калі даверыцца першым вынікам пошуку выявах у гугл, то можна патрапіць на аматарскую старонку, з выявавай барэльефа ў Непамуку з выдання пачатку 20-стагоддзя, падпісаную Ladislav

²⁰ S. Narbutas, *Pranciškaus Skorinos...*, s. 64; Лемешкин И., *1470 – год рожде-ния Ф. Скóрина* [w:] *Францыск Скарына: новыя даследаванні*, Укл. А. Груша, Мінск 2019. С. 31.

²¹ P. Juřík, *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 61–64.

ze Šternberka²². Дадзеная акалічнасць можа служыць тлумачэннем вышэйназваных няяснасцяў. Ёсць падставы лічыць, што І. Лямешкін „знайшоў” Штэрнберка найпазней у 2017 годзе, і зрабіў суаднясенне не толькі на аснове ўласных спекуляцый, але і грунтуючыся на рысунку ў інтэрнэце. Упэўнены ў сваёй ідэнтыфікацыі, аўтар і не спрабаваў знайсці пацверджанне ў навуковай літаратуры і толькі неабходнасць мець якасную выяву для кніжнага выдання прымусіла яго зрабіць запыт у касцёл у Непамуку. Такое некрытычнае выкарыстанне інфармацыі з інтэрнэта без спасылкі на крыніцу не адпавядае стандартам навуковай працы, а спробы недагаворкамі схаваць нізкія стандарты – простае чалавечай прыстойнасці.

Значнасць асобы Скарыны і яго папулярнасць у Беларусі сапраўды прыводзяць да ўзнікнення вялікай колькасці калянавуковых і ненавуковых публікацый. Як вынік жыццё і дзейнасць друкара хутка абрастаюць тым, што Георгій Галенчанка назваў „пацінай версій, стэрыятыпаў і міфаў”. У такіх умовах яшчэ большая адказнасць кладзецца на навукоўцаў, якія мусяць у сваіх працах выразна аддзяляць факты ад уласных гіпотэз і спекуляцый. І. Лямешкін піша пра „неблагополучие” скарыназнаўства, асабліва беларускага. Аднак яго ўласная кніга пры падразбяжным разглядзе выяўляецца не лекам на хваробу, а яе сімптомам.

---

²² <https://hradyplzenskehokraje.estranky.cz/fotoalbum/nahrobky-a-podobizny/nahrobek---ladislav-ze-sternberka---kostel-nepomuk--.html> [доступ 14.06.2023].